

Fatma xanım Kəminə

270 illik tarixə malik qədim Şuşada formalaşan mədəniyyət, maarifçilik mühiti, ziyalıların yetişdirilməsi məsələsi araşdırıldıqca yeni faktlar üzə çıxır. Şəhərin tanınmış nəsiləri, zadəgan və mülkədarları, el sənətkarları, xüsusilə musiqi sahəsində görkəmli adamları, tarixi şəxsiyyətlər, hərbçilər, şair və yazıçılar, habelə qırmızı terrorun qurbanı olmuş talelərlə yaxından tanış ola bilirik. Bu zaman istər-istəməz Şuşanın ədəbi-mədəni həyatında xidmətləri olmuş bəzi seçilmiş ziyalıların fəaliyyəti ilə qürur duyuruq. Onlardan biri də Xurşidbanu Natəvanın müasiri, yaxın rəfiqəsi, ağılına və qabiliyyətinə görə el arasında dərin ehtiram bəslənilən şair Fatma xanım Kəminədir.

Sorağını müəyyən tədqiqat əsərlərindən və yaddaşlarda yaşayan xatirələrdən aldığımız Fatma xanım Kəminə 1841-ci ildə Şuşa şəhərində ziyalı ocağında - Mirzə Bəybaba Tahirzadənin ailəsində dünyaya gəlmişdi. Şairin atası Mirzə Bəybaba Fəna şair olmuş və "Fəna" təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdı. Fatma xanımın ilk sənət müəllimi də elə atası olub desək, yanılmazıq.

Fatma xanım ilk təhsilini mollaxanada alıb, fars dilini mükəmməl öyrənib, sonralar biliyini artırmaq üçün Türkiyəyə gedib, bir neçə il İstanbulda oxuyub. Kəminə klassik Azərbaycan, fars və özbək poeziyasının ənənələri əsasında öz poetik dəstxətini formalaşdırmış, ilk növbədə Füzuli lirikasının təsiri ilə şeirlər yazmışdır. Dövrünün "Məclisi-üns" və "Məclisi-fəramuşan" kimi məşhur ədəbi məclislərinin fəal iştirakçısı olmuşdur. Ədəbiyyatşünaslar onun şair kimi püxtələşməsində, yaradıcılıq istiqamətlərinin müəyyənləşməsində bu məclislərə toplaşan Xan qızı Natəvan, Mir Möhsün Nəvvab, Mirzə Rəhim Fəna və başqa Qarabağ şairlərinin böyük rolu olduğunu vurğulayırlar. Fatma xanım Kəminə şeir-sənət məclislərindən tanıdığı bu ədəbi simalarla yaxından yaradıcılıq əlaqələrində olmuşdur.

Böyük maarifçi, görkəmli pedaqoq və ictimai xadim F.Köçərli "Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabında Fatma xanımın şəxsiyyətini və yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək, onu "Qarabağın üçüncü şaireyi-möhtərəməsi" adlandıraraq yazırdı: "...Həqiqətdə çox gözəl, zərif bir can idi və zahiri gözəlliyinə müvafiq batini və mənəvi tərəfdən dəxi-əxlaqi-həsənə sahibəsi olub, ziyadə xoşxülv, mülayim və xoşrəftar bir nadireyi-zəmanə idi".

Şairin müxtəlif toplularda, əlyazma kitablarında, arxivlərdə qorunub saxlanan və tədqiqatlarında xatırlanan əsərlərini dəyərli yazıçı-alim Əzizə Cəfərzadə toplayaraq 1971-ci ildə "Gənclik" nəşriyyatında çap etdirmişdir.

Tanınmış yazıçı-alim və pedaqoq Əzizə Cəfərzadə kitaba yazdığı ön sözdə bildirir ki, Fatma xanım Kəminənin qəzəllərində məhəbbət və gözəllik tərənnümü olunur, insanı ucaldan hissələr vəsf edilir. Onun məhəbbətdən bəhs edən qəzəlləri hissələrin təbiiyyəti və dərinliyi, arzuların romantik vüsəti ilə yaddaşlara hopur.

Kəminənin poetik yaradıcılığı əsasən qəzəllərdən ibarətdir. Azərbaycan və fars dillərində qələmə aldığı bu əsərlərdə şair klassik Şərq poeziyasının ənənəvi mövzularından kənara çıxmasa

da, burada özünəməxsus qəlb dünyasını yarada bilmişdir.

Firidun bəy Köçərlinin araşdırmalarından məlum olur ki, Fatma xanımın divanı da olmuşdur. M.Müctəhidzadə "Riyazül-əşiqin" əsərində Fatma xanım Kəminəyə yüksək qiymət verərək, onu Məhsəti, Nigar xanım, Nurcahan bəyim kimi şairlərlə bərabər tutmuşdur. Bununla yanaşı, onun divanı olduğunu və bu divanı şəxsən özü gördüyünü də qeyd etmişdir.

Şuşa şairlərindən İsgəndər Rüstəmbəyov da Kəminənin divanı olduğunu təsdiq edib. O göstərir ki, hələ 1883-cü ildə Kəminə öz divanını "oxuyub feyziyab olmaq üçün bəylərə göndərmişdir." Bəylər onun divanını oxuduqdan sonra Kəminəyə öz fikirlərini bildirmək qərarına gəlmiş və bu iş Süleyman bəy adlı bir şairə həvalə olunmuşdur. O da öz növbəsində əsərdən razılıq əlaməti olaraq

Ey şairə,ərbabi-süxən, ismi Kəminə,

Fəxrüştəarasan, sənə yox burda qərinə-mətləli qəzəlini yazmışdır.

Fatma xanım Kəminə Şuşada böyük nüfuzlu malik idi. O, kişilərin iştirak etdiyi məclisdə təkcə üzüaçıq oturmaqla kifayətlənməzdi, həm də yeri gələndə öz fikrini, sözünü sonadək qətiyyətlə ifadə və müdafiə edə bilirdi.

XIX əsr Qarabağ şairlərinin görkəmli nümayəndəsi M.M.Nəvvab da Fatma xanım Kəminə haqqında həmişə yüksək fikirdə olmuş, onun yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdir.

Araşdırmalardan göründüyü kimi, Fatma xanım Kəminənin əsərlərinin bir hissəsini də fars dilində yazdığı qəzəllər təşkil edir. Onun qəzəllərini farscadan tərcümə edən M.Sultanov bildirir ki, Fatma xanım Kəminə fars bədii dilinə çox dərin bələd olub. Bu səbəbdən də yazdığı saqinamə və qəzəllərinin əksəriyyəti fars şairlərinin əsərlərindən üstündür.

Fatma xanım əsərlərində ictimai motivlərə də yer verib. O, zəmanədən, dövrandan şikayət edib.

Fatma xanım Kəminə Qarabağın Saracılıq kəndindən olan Sadıq bəy Mirzəynal oğlu ilə ailə həyatı qurmuşdur. Bu izdivacdan ailənin beş övladı dünyaya gəlmişdir. Dövrünün tanınmış ziyalılarından olan Fatma xanım Kəminə ömrünün sonlarında iflic olub və 1898-ci ilin sentyabrında Şuşada haqq dünyasına qovuşub.

Rəhman SALMANLI,
"Azərbaycan"